
In memoriam: dr. sc. Tomislav Premerl
MODERNA ARHITEKTURA KAO NOVA TRADICIJA

Zorana Sokol Gojnik, Zagreb

“Kad je, dakle, ta znanost bogata i puna tolikih različitih i mnogostrukih znanja, mislim da se s pravom mogu priznati za arhitekta samo oni koji su se od djetinjstva penjali stubama različitih disciplina, hranili se znanjima iz više znanosti i vještina dok su se penjali do najvišeg hrama – do arhitekture”.

Riječi su to Marcusa Vitruviusa Pollia, rimskog pisaca, arhitekta i prvog poznatog teoretičara arhitekture iz 1. st. pr. K. čija je misao temelj misli o arhitekturi zapadne civilizacije. Oslanjajući se na bogatu klasičnu baštinu, napajući znanja u različitim disciplinama tkao je svoju misao o arhitekturi i istaknuti znanstvenik, teoretičar i povjesničar hrvatske arhitekture, arhitekt i konzervator, projektant, pedagog dr. sc. Tomislav Premerl čiji nas je iznenadni odlazak zatekao u travnju ove godine.

Tomislav Premerl je, od upisa na Studij arhitekture Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na kojem je diplomirao 1969. godine, bio potpuno predan fenomenu arhitekture koji je istraživao u svim njegovim segmentima znanstvenom i umjetničkom metodom. Bio je vrstan znanstvenik, ali i praktični projektant i konzervator. Ukorijenjen u klasičnu misao, dao je velik obol zagrebačkoj arhitekturi 20. stoljeća.

Njegovo amblematsko djelo zasigurno je knjiga *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija* koja je postala nezaobilazna literatura studenata, arhitekta, povjesničara umjetnosti te temelj i polazište mnogih budućih istraživanja hrvatske moderne. Ovo djelo bilo je prvi sustavni, kritički i znanstveni prilog velikom i slojevitom fenomenu hrvatske moderne arhitekture između dva rata, a nastalo je kao rezultat sistematskog istraživanja provedenog u doktorskoj disertaciji obranjenoj na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. Nevena Šegvića 1985. godine. Knjiga je izdana 1989. godine.

Godinu dana poslije doživjela je svoje drugo izdanje, a treće, dopunjeno izdanje objavljeno je 2015. godine.

Svoju fasciniranost modernom i njenim odjecima kroz cijelo 20. stoljeće u Zagrebu Tomislav Premerl u nastavku svog rada pretače u niz značajnih radova: knjiga, stručnih i znanstvenih članaka koji će također postati nezaobilazna točka u promišljanju moderniteta brojnih znanstvenika.

Knjigom *Zagreb - grad moderne arhitekture* objavljenom 2003. godine Tomislav Premerl polazi od teze da je moderna obilježila cijelo prošlo stoljeće kao trajni i nezavršeni povijesni proces. U kronološkom slijedu, prati put od historicizma do rađanja moderne, slijedi njezin procvat između dva rata, potom analizira razdoblje poslijeratne planske izgradnje te završava "propuštenim prilikama" i "nemoć" s kraja devedesetih godina 20. stoljeća.

Posljednjom knjigom *Povijesnost arhitekture: pedeset tekstova o arhitekturi 1962.-2013.*, objavljenom 2017. godine u nakladi UPI-2M PLUS, Tomislav Premerl zaokružuje svoj teoretski opus i u jednom izdanju sabire svoje važne tekstove nastale u periodu od 1962. do 2013. godine.

Uz istraživanje moderne, stvaralaštvo arhitekta Tomislava Premerla značajno će označiti i ljubav prema sakralnoj arhitekturi u kojoj je vidio najkompleksniju prostornu zadaću, najvišu stepenicu "hrama arhitekture". Tu temu Tomislav Premerl počeo je afirmirati krajem osamdesetih godina kada se aktivno zauzima za promoviranje gotovo pola stoljeća zaobilažene teme arhitektonskog stvaralaštva. Kao urednik časopisa „Čovjek i prostor“ Premerl 1987. godine jedan broj časopisa u cijelosti posvećuje sakralnoj arhitekturi i u njemu objavljuje svoj značajan članak *Novi sakralni prostor – problemi arhitekture*. Organizira izložbe na temu sakralne arhitekture u galeriji Modulor "Novija crkvena arhitektura u Zagrebu" 1996. godine i "Nemoć devedesetih" 2001. godine. Predavao je sakralnu umjetnost na Teološkom studiju i Filozofskom fakultetu Družbe Isusove (1995. – 2011.).

Kroz prizmu moderne, čije je razumijevanje nadahnuće Premerlova razmišljanja o arhitekturi, analizirao je i stvarao sakralnu arhitekturu.

Tekstovima *Bogoslužni prostor, crkve u svjetlu teologije, arhitekture i umjetnosti* (1996.); *Zajedništvo i funkcija umjetnosti u sakralnom prostoru* (1997.); *Moderna kao izričaj i oblikovatelj sakralnog. Franjevci konventualci baštinici modernih umjetnosti* (2008.), Premerl upozorava na trajnu isprepletenost tradicije i povijesnog kontinuiteta s duhom novog doba i novim paradigmatima oblikovanja, ali i s novim teološkim i liturgijskim konceptima. Otpor prema "zaboravu prošlosti", poziv na osvještavanje starih vrijednosti kao stvaralačkog poticaja za novo doba, isticanje načela "Vječnog, Svetog i Lijepog" što je dr. sc. Premerl prepoznavao u modernoj, postali su imperativi u oblikovanju novog sakralnog prostora koji je i sam gradio.

Među sakralnim ostvarenjima istaknula bih nekoliko najznačajnijih. Projekt za župnu crkvu sv. Ane na Gornjem Prekrižju kod Krašića nastao je davne 1964. godine još za studentskih dana Tomislava Premerla kada je kao mladi arhitekt, nadahnut Le Corbusierovom crkvom Notre Dame du Haut, metodom kontrasta zatečenom kontekstu, napravio projekt za novu župnu crkvu koji je bio iskorak prema traganju za novim jezikom u sakralnoj arhitekturi. Crkva nije realizirana prema ovom, već prema drugom projektu Tomislava Premerla. Značajno ostvarenje zasigurno je i obnova unutrašnjosti romaničke crkve sv. Kvirina na Krku iz 1985. godine kada dr. sc. Premerl konzervatorskim iskustvom i suptilnošću uređuje romanički prostor stvarajući novi, suvremeni sloj prostora prilagođen novim liturgijskim zahtjevima. Crkva sv. Pavla apostola u zagrebačkom naselju Retkovec iz 1987. godine sinteza je modernističke misli pretočene u jezik tada suvremenih arhitektonskih strujanja. Nadahnut klasičnim elementima liturgijskog prostora arhitekt Premerl oblikuje prostor duhovnosti prožet liturgijskom dinamikom nadahnutom impulsima Drugoga vatikanskog koncila. Sličan pristup dijele i crkva sv. Benedikta opata u Mičevcu iz 2001. godine i kapela Majke Božje Lurdske u Čulincu iz 2005. U predjelu Grohot, na jednom od vrhova Medvednice, u župi Kašina, arhitekt Premerl 2008. godine gradi Svetište Majke Božje od Puta kao oltar na otvorenom, mjesto odmora i molitve vjernika planinara nježno ga uklapajući u prirodni ambijent uporabom lokalnog sljemenskog kamena, a u zakonitostima klasične geometrije iščitavamo kontinuitet stvaralačke metode nadahnute življenom kršćanskom duhovnošću.

Uz ova, istaknuta djela, Tomislav Premerl ostavio nam je bogat opus tekstova, izvedenih građevina i projekata koji ostaju čuvari njegovih dragocjenih misli o prostoru. No, misao o arhitekturi katkad je nadilazila i arhitekturu samu. Tomislav Premerl se kao vješt crtač okušao i u slikarskom mediju kroz koji je ponovo sricao svoje misli i upisivao impresije čineći ih živima, otrgnutima zaboravu. Vitruvijanski imperativ svestranosti zasigurno je gradio i izgradio njegovu osobnost. Svi koji su bili bliski dr. sc. Premerlu mogli su osjetiti u svakoj njegovoj riječi ljubav prema umjetnosti, prema baštini i poštovanje prema životu koje se je osobito ljeskalo u otvorenosti za čovjeka, nesebično dijeleći iskustva sa mlađim kolegama. Ostajemo zahvalni na svemu čime nas je obogatio i što je ugradio u misao o arhitekturi.